

OBLIKE DELA PRI POUKU GEOGRAFIJE

Slavko Brinovec

Oblika dela je učni sistem, ki izhaja iz temeljnih dejavnikov pouka in njihovega medsebojnega razmerja. Predstavljeni so kriteriji po katerih delimo oblike pouka.

OBLIKA DELA

Oblika dela je učni sistem, ki izhaja iz temeljnih dejavnikov pouka in njihovega medsebojnega razmerja. Imamo tri temeljne dejavnike pouka. Prvi je učitelj, ki organizira in vodi vzgojnoizobraževalno delo ter poučuje. Učenec je drugi dejavnik, ki pri pouku pridobiva znanje, si razvija sposobnost, pridobiva zgrajene vrednote in si tako oblikuje osebnost. Tretji dejavnik so učne vsebine, ki predstavljajo didaktično predelane znanstvene vsebine ob katerih pridobivajo izobrazbo in vzgojo.

V tem učnem sistemu se vloga vseh teh dejavnikov spreminja. Učitelj je bil nekoč glavni posredovalec vsebin. Počasi iz te vloge prehaja v organizatorja učnovzgojnega procesa. Učencu v preteklosti nismo posvečali velike pozornosti, bil je le objekt poučevanja. Kakor hitro priznavamo, da je subjekt, se njegov položaj v sistemu spremeni. Učne vsebine pri pouku geografije se prav tako spreminjajo. Od naštevanja in informativne vloge prehajamo vse bolj na oblike dela, v katerih učenec spoznava posamezne geografske probleme.

Vsi trije dejavniki pouka so med seboj povezani. Tej povezavi pravimo didaktični trikotnik. Vzgojnoizobraževalno delo vedno zajema vse tri dejavnike. Če eden izmed njih manjka, to ni več pouk. Razmerje med posameznimi dejavniki se spreminja. Zato imamo

različne oblike dela. Oblika dela je pogoj za organizacijo pouka. Odvisna je od sociološke oblike, iz katere izhajajo posamezne skupine učencev pri vzgojnoizobraževalnem delu. Oblike dela poučujemo v povezavi s skupinami učencev pri delu.

Učne oblike so pogojene s položajem učitelja, učencev in učne vsebine pri vzgojnoizobraževalnem delu. So zgodovinske kategorije, ki so se v preteklosti spreminjale in jih danes delimo po različnih kriterijih:

- glede na položaj učencev v vzgojnoizobraževalnem delu (direktna, samostojna, programirana);
- glede na odnos med učiteljem in učencem (neposredna, samostojna);
- glede na način posredovanja vsebin (frontalna, skupinska, individualna, dvojice).

Vsak izmed teh kriterijev poudarja enega izmed prevladujočih dejavnikov v sistemu dela.

Eno najpomembnejših načel sodobnega pouka je čimvečja aktivnost učencev. Novejše psihološke raziskave so dokazale, da je učenec delavno bitje, ki se zanima za vse okoli sebe. V življenjskem okolju zelo aktivno sodeluje pri vseh dogajanjih, ki oblikujejo njegov svet. Tako spoznanje je osnova novega pedagoško didaktičnega stališča, ki bi ga lahko oblikovali tako, da je izobraževanje odkrivanje, razvijanje sposobnosti učencev, aktivno osvajanje

znanj z lastnim naporom in samostojnim delom. Možnost za oblikovanje in razvijanje učencevih sposobnosti in njegovih aktivnosti pa niso enake pri neposrednem ali posrednem pouku.

Prav zaradi medsebojnega odnosa učitelja in učencev do učnih vsebin bi lahko sodobne oblike dela v šoli razdelili v dve skupini:

- neposredno poučevanje, kamor spada frontalni pouk;
- posredno poučevanje, kamor spada skupinska učna oblika, delo v dvojicah in delo s posamezniki.

Posebno skupino predstavlja programirani pouk. Pri njem učitelj, kot eden izmed treh dejavnikov pouka, neposredno ni prisoten, ampak ga čutimo skozi program, ki ga je pripravil.

VRSTE UČNIH OBLIK

V današnji šoli prevladuje položaj, ki ga ima učitelj pri realizaciji programa. V didaktičnem trikotniku učenec, učitelj, učne vsebine je možnost učenčeve aktivnosti omejena in relativno majhna. Med učencem in učno vsebino stoji učitelj kot posrednik. On izbira in posreduje vsebine, učenci jih sprejemajo, ker druge možnosti nimajo. Pravo delo pri frontalnem pouku opravlja učitelj in ne učenec. Učitelj je aktivni izvajalec, učenec pa opazovalec. Govorimo o uspešni učni uri, o uspešnosti učitelja pri prenašanju znanja na učence. Kljub govorjenju o sodobnem pouku ne vidimo osebnosti učencev in izgubljammo življensko stvarnost. Tudi drugi dejavnik v didaktičnem trikotniku, to so učne vsebine, trpijo zaradi istega razloga. Mehanično prenašanje znanja oblikuje pri učencih pasivni odnos do učnih vsebin in šole. Največja skrajnost pri tem je lahko, da učitelj govori in predstavlja učno vsebino učencem brez efekta in smisla, na drugi strani pa popolna aptija, nezainteresiranost in celo zavračanje teh vsebin.

Proti takemu stanju v šoli se borimo že

nekaj časa. Zapostavljanje učencev poizkušamo nadomestiti s čim večjo njihovo aktivnostjo pri frontalni obliki, pri neposrednem pouku. Tako vsaj na trenutke omogočimo učencem samostojno delo in razmišljanje. Pri tem so napravljeni pomembni uspehi. Kljub vsemu smo dosegli sorazmerno malo. Vrtimo se v začaranem didaktičnem trikotniku, kjer smo ujetniki neposrednega poučevanja. Če hočemo spremeniti odnos, moramo upajati naravne oblike pouka.

Naravne oblike, to so oblike posrednega dela, smo pričeli uveljavljati. Pri tem se učenec in učna vsebina neposredno srečata. Pomembne enote na tej poti so oblike posrednega pouka in sicer; skupinsko in posamezno delo učencev, individualna oblika, delo v dvojicah in programiran pouk. Pri posredni obliki dela je učencem zaupano samostojno pridobivanje znanja. To je v odnosu do neposrednega poučevanja oziroma frontalne oblike nova kvaliteta. Pomembno je, da učenec prihaja v neposreden stik z oblikami življenja in znanosti. Ustvarjena je možnost, da izobraževanje preraste v samoizobraževanje.

Pri posredni obliki izobraževanja se kažejo neslutene možnosti aktivizacije učencev in velike perspektive dela učitelja. Iz razlagalca postane učitelj sodelavec učenca. Učenci, spodbujeni z različnimi impulzi, uporabljajo učna sredstva, delovne naloge in navodila ter z njimi samostojno obdelujejo novo, utrjujejo ali ponavljajo stare vsebine. Pri tem samostojno analizirajo, raziskujejo, primerjajo, opazujejo, delajo zaključke ter istočasno obvladujejo različne težave. Aktivnost učencev dobi nove vsebine, ki se kažejo na različne načine.

Geografske vsebine so za posredno učenje zelo ugodne. Enakopravna uporaba vseh učnih oblik pomeni dopolnjevanje klasične metode učenja geografije. Za večjo uporabo posrednega opazovanja gradijo tudi tale dejstva:

- možnost doseganja vzgojnoizobraževalnih nalog pouka geografije;

- posamezne vsebine so posebno ugodne za posredni način poučevanja;
 - nekatere oblike skupinskega in individualnega dela so posebej ugodne za neposredno opazovanje na terenu, zlasti zaradi organizacije in tehnike pouka;
 - zaradi psiholoških spoznanj glede učenja, didaktičnih stališč, kakor tudi znanstveno strokovne karakteristike vsebin geografije;
 - proces oblikovanja geografskih predstav in pojmov, kot tudi odnos do učnih metod;
 - prava aktivnost učencev v okviru učnih metod se z ozirom na organizacijo bistveno spreminja;
 - uporaba učnih sredstev in različnega pomožnega materiala se bistveno razlikuje od uporabe v okviru frontalnega pouka;
 - vloga učitelja se spreminja v vlogo organizatorja pouka;
 - uvajanje učencev v samostojno delo, odnos učenca do dela, učitelja in učnih vsebin;
 - sprememba učnega načrta zahteva vsebinske spremembe učnih sredstev;
 - za učence, pa tudi funkcijo, vsebino, strukturo učbenika, delavnega zvezka, atlasa, itd.
- Sprememba didaktično metodičnega stila je eden najbistvenjših elementov šolske reforme in izobraževanja. Geografija je na tem področju že doživela velike spremembe. Poznati pa moramo dejavnike, ki vplivajo na izbor metod in oblik dela. Povsem nam mora biti jasno, da pri neposrednem opazovanju prevladujejo percepcije, pri verbalnem delu pa abstraktno mišljenje. Pomembna je medsebojna usklajenost različnih načinov dela, ker je to odločilno pri procesu osvajanja geografskega znanja. Kombiniranje poti in učil omogoča združevanje procesa poučevanja s procesom učenja. Pravilna odločitev za oblike dela, metode in učila je odvisna tudi od zahtevnosti nalog, značaja geografskih vsebin, ciljev in tipov učnih ur, logična struktura ure, spoznavanje konkretnih vsebin, števila učencev v oddelku in njihovega geografskega predznanja ter

OBLIKE DELA

a. Neposredno poučevanje - frontalna oblika

Nastanek te oblike izobraževalnega sistema je povezan z industrijskim razvojem in potrebami masovnega izobraževanja. Veliko število učencev je prisililo učitelje, da so organizirali tak sistem izobraževanja, ki omogoča enemu učitelju istočasno poučevati veliko učencev. Na žalost je pri tem zanemarjeno individualno delo, ki je učinkovitejše.

Pri frontalni učni obliki učitelj hkrati podaja znanje vsem učencem v razredu, uri jih v določenih spretnostih in jih izobražuje ter vzgaja. Pouk poteka po predvidenem učnem načrtu z uporabo določenih učnih metod, z uporabo učil in učnih sredstev.

Pri uporabi tega sistema učitelj neposredno pripravlja pouk, pod njegovim vodstvom bodo učenci obdelovali nove učne vsebine, s poučevanjem bo učitelj neposredno seznanil učence z dejanjem, ki ga bodo vodili, enako bodo izvajali tudi ponavljanje in ustno preverjanje.

Učitelj je pri takem načinu dela v neposrednem razmerju z učenci in učno vsebino. Učitelj je torej posredovalec med učenci in učnimi vsebinami, medtem ko so učenci v neposrednem razmerju z učiteljem in posrednem razmerju z učnimi vsebinami. Učenci si pridobivajo učno vsebino z učiteljevo neposredno pomočjo, oziroma njegovim poučevanjem.

Frontalna oblika se je zaradi nekaterih prednosti ohranila. Predvsem je tako delo najbolj ekonomično. To je zato, ker dela učitelj istočasno z velikim številom učencev, hkrati z njimi neposredno komunicira in jih kontrolira ali mu vsi učenci sledijo. Učenci sprejemajo način izražanja, hkrati pa imajo sami možnost, da se izražajo. Ker učitelj neposredno vodi ves razred, to omogoča, da v istem času začno skupno delo in ga hkrati tudi konča. Dobri učenci spodbujajo slabše k intenzivnejšemu tempu, indifrentne pa k aktivnosti. V razredu se ustvarja kolektivni duh in disciplino.

pliniranost pri delu. Pot, ki jo učitelj izbere, je najzaneslivejša pot do cilja.

Taka oblika dela ima tudi mnogo slabih strani. Pouk v razredu skoraj ni mogoče individualizirati, to pomeni prilagoditi sposobnostim posameznih učencev, tako po težavnosti kot po hitrosti dejemanja. Preverjanje je možno v kratkem času samo pri določenem številu učencev. Medsebojno sodelovanje

učencev je onemogočeno, kar ovira skupno delo. Zato je težko v enaki meri aktivirati vse učence. Pogosto je delo uniformirano, zato tudi monotono. Razred se spremeni v predavalnico, oziroma poslušalnico. Različnost učencev se počasi enači na umetno homogenost. Učitelj daje učencem vse, zato se razvije psihologija zajedalstva. Tako delo učitelja močno utruja.

UDK 371.3:372.891

UDC 371.3:372.891

MISELNI VZORCI PRI POUKU GEOGRAFIJE V OSNOVNI ŠOLI

Maja Umek

V članku so prikazane izkušnje uporabe miselnih vzorcev pri pouku zemljepisa v osnovni šoli in razmišljanja o nekaterih vprašanjih, ki so se pri tem odprla.

V članku bom prikazala svoje izkušnje uporabe miselnih vzorcev pri pouku zemljepisa v osnovni šoli in razmišljanja o nekaterih vprašanjih, ki so se mi ob tem odprla. Ker sem vodila pouk le v šestem in sedmem razredu, se moje razmišljanje opira predvsem na učne snovi in učbenika teh razredov. V prvem delu bom govorila predvsem o miselnem vzorcu in učni snovi z logičnega vidika, v drugem o nasprotju med individualnostjo miselnega vzorca in tabelsko sliko v obliki miselnega vzorca, v tretjem delu pa bom navedla nekaj primerov in izkušnje uporabe miselnih vzorcev pri ponavljanju in poglobljanju učne snovi.

I. MISELNI VZOREC, GEOGRAFSKO MIŠLJENJE IN LOGIČNA ZGRADBA NAŠEGA PREDMETA

Tabelska slika v obliki miselnega vzorca jasno kaže logično zgradbo obravnavane teme. V jedru vzorca je naslov teme, prve veje

pomenijo glavne vidike obravnave in imajo vlogo podnaslovov v tekstu, vse nadaljnje členitve pa jih pojasnjujejo. Od jedra proti robovom se manjša abstraktnost in povečuje konkretnost. Če ima vzorec tudi manjša, stranska jedra, se logična zgradba zaradi povezav med jedri nekoliko spremeni, okoli posameznega jedra pa ostane enaka. Za pouk zemljepisa je pomembno, da lahko s povezovanjem različnih vej poudarimo sovplivanje različnih dejavnikov. Ob takšni tabelski sliki je bistvo učne snovi zelo jasno, kar je dobra osnova za objektivnejše preverjanje in ocenjevanje znanja. Če temeljne pojme, procese, pojave, zapišemo z drugačno barvo, pokažemo tudimanj sposobnim učencem, kaj morajo znati za pozitivno oceno. Takšen zapis mnogo bolj od običajnega linearnega poudarja odnose med pojava in procesi, saj je iskanje zvez in povezovanje njegovo bistvo. Po avtorju miselnih vzorcev Buzanu (1980 in 1983) je takšen zapis mnogo bližje delovanju možganov, zato je bo-